

GELENEKSEL TİCARET MEKÂNI OLARAK TÜRKİYE'DE HAFTALIK PAZARLAR

TUNÇEL, Harun
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Bu çalışma zaman-mekân ilişkisi ön planda tutularak Türkiye'deki haftalık pazarların başlıca özelliklerini ve mekândaki dağılımlarını ele almaktadır. Çalışmada 30'lu yıllardan günümüze ülkemiz pazarlarındaki tarz, miktar değişimi ve pazar tipleri ile oluşturdukları bölgeler ele alınmıştır. Çalışma için iki farklı temel veri kaynağı kullanılmıştır, bunlardan ilki 1930'lu yıllardan bu yana çeşitli resmi kurumların yayınlarındaki bilgiler, ikincisi ise araştırmacının 2000-2005 dönemine ilişkin birincil veri derlemeleridir. Çalışmada kasaba ve şehirlerdeki pazarların yanı sıra kırsal kesimde kurulan pazarlar da incelenmiştir. Kasaba ile şehirlerde kurulan pazarlarda, sayıca bir artış sözü konusu olmakla birlikte, çoğu zaman ve pek çok yerde geleneksel ticaret yapısını koruduğu görülmektedir. Buralarda ayrıca oto pazarları, sosyete pazarları, köy ve köylü pazarları gibi zamanla ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasına dönük olanların yanı sıra, bit-çöp pazarları, amele pazarları, antika pazarları, özel mülkiyet pazarları gibi sıra dışı pazarlar da görülmektedir. Araştırmada kırsal kesim pazarlarının çeşitli bölgeler oluşturan başlıca üç türü tespit edilmiştir, emtia-sebze pazarları, emtia-hayvan pazarları ve hayvan pazarları. Diğer taraftan Türkiye'de köy pazarlarının kimi alanlarda yoğunlaştıkları adeta türlerine göre farklı kırsal pazar bölgesi oluşturdukları da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, haftalık pazar, kırsal pazar, köy pazarı.

ABSTRACT

The Periodic Markets in Türkiye as a Traditional Commercial Space

This study examines both the spatial and temporal role and main characteristics of periodic markets in Türkiye. In this study also the change in periodic markets and market types from 1930's until now have been taken up. For this study, two different materials have been used, one of them 1933-1997 periods statistical data, others of them are the researcher's primer-individual data collected in 2000-2005 periods. In 1930-2005 periods there are increased of total number of periodic markets and its types. On the other hand generally most of periodic markets have traditional structure. In this study determined different types periodic markets in Türkiye; wares markets, vegetable markets,

second hand vehicles and bike markets, flea markets, antique markets etc. The chief three types consisted of the rural markets and its regions, have been determined, wares-vegetables markets, animal markets and mixed (wares, vegetables and animal markets) types.

Those rural periodic markets in Türkiye have different type market regions. Majority of them were located and dispersed western part of Anatolia.

Key Words: Türkiye, open-air markets, periodic markets, countryside market.

GİRİŞ

Pazar en genel anlamıyla arz ve talebin buluştuğu yerdir ancak kavram olarak çok farklı içeriklerle algılanabilir. Pazar kelimesi Avrasya pazarı, Avrupa pazarı, Rusya pazarı gibi bir ülkenin uluslararası ticaretini, yayla pazarı, semt pazarı gibi herhangi bir yerleşim biriminde kurulan sabit ya da geçici alışveriş yerini ya da sadece alışveriş amacıyla kullanılan bir mekânı anlatabilir. Bunun dışında bilgisayar pazarı, yoğurt pazarı, halı pazarı, antika pazarı gibi belirli bir ürünü tanımlamak için de kullanılabilir. Bunlardan başka pazar kavramı satış yapılan yerle ilgili olarak akşam pazarı, salı pazarı, cuma pazarı gibi belirli bir zaman dilimini veya köy-köylü pazarı, Rus-Polonya pazarı, kadınlar pazarı, sosyete pazarı, amele pazarı gibi satıcı türünü ya da sosyal statüyü de belirtebilir.

Geçmiş dönemlerden beri, Asya'nın büyük kısmıyla, Afrika'nın bazı bölümlerinde ve Latin Amerika'nın pek çok kesiminde özellikle gelir seviyesi ortalamasının altında olanlar için periyodik pazarlar önem taşımıştır. Ancak günümüzde pazarlar dünyanın gelişmiş ülkelerinde de görülmektedir. Pazarlar bir taraftan insanların sosyal ilişkiler kurmasını sağlarken diğer yandan ihtiyaçların karşılanmasına da hizmet etmiş, merkezi yerlerin belirmesine, oluşumuna yol açmışlardır. Özellikle kırsal kesimlerde kurulan pazarlar ürün dağıtım ve toplama yahut değiştirme sisteminin göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir elemanıdır.

Pazarların, kurulma amaçlarıyla satışa sunulan mallar açısından da, önemli ve belirgin farklılıkları vardır. Ayrıca, zaman içerisinde yerleşme yerlerindeki büyüme ve gelişmeler, yol ağındaki yenilenmeler bazı pazarların ortadan kalkmasına, değişmesine, yeni pazarların kurulmasına, özellikle ulaşım ve taşıma imkânlarındaki gelişmeler de pazarlarda satılan ürünlerin çeşitlenerek artmasına, pazarlardaki satıcı niteliklerinin farklılaşmasına yol açar. Pazarların herhangi bir yerde kurulmaları ve devamlılıklarının olması için belirli koşulların bir arada bulunması gerekir. Tarih boyunca, kasabalar, şehirler ve hem de kırsal kesimlerde (bu konuda pek çok örnek için bkz. Arıkan, 2002: 22-29, Baykara, 2000: 123-127, Faroqhi, 2004: 616, Yediyıldız, 1985: 23, 33, 36 ve 129), bazen her hangi bir yerleşim yeri bulunmasa dahi, konumun elverişli olduğu mekânlarda pazarlar kurulmuştur, bunların bazısı uzun süre kurulu kalarak günümüzdeki anlamıyla uluslar arası fuar benzeri bir niteliğe de sahip olmuştur

(bir örnek için bakınız Sümer, 1985). Pazarların bir kısmı zaman içinde çeşitli niteliklerdeki değişmeler sebebiyle önemlerini yitirmiş ve böylece ortadan kalkmıştır, bazıları varlıklarını günümüze dek korumuştur, kimi yerlerde ise gelişen koşullar yeni pazarların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bir yerde pazar kurulabilmesi için konum, iklim, nüfus, ulaşım, ekonomik yapı, değişen koşullara bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar gibi faktörlerin yanı sıra özellikle yakın dönemler için konuya ilişkin kural ve yasaların da göz önüne alınması gerekir.

Konum, iklim ve nüfus miktarı kırsal kesim pazarlarında kurulmalarını, kurulma zamanlarını ve sürekliliklerini, çevrenin ekonomik yapısı da pazarda satışa sunulan ürünlerin tür, çeşit ve miktarını belirleyicidir. Konum, pazarların kurulma zamanı, sürekliliği, etki sahasının genişliği, satılan ürünlerde çeşitlenme, ulaşılabilirlik gibi pek çok farklı özelliğini belirleyici önemli bir unsurdur, diğer niteliklerin büyük kısmı konumun doğurduğu üstünlük ya da kısıtlamalardan etkilenir. İklim, pazarın kurulduğu dönemlerle satışa sunulan ürünlerin çeşitliliğini denetleyen bir faktördür. Soğuk ve karlı havalarda alıcı ile satıcı sayısı ve gıda ürünlerinin miktarı ve çeşidi azalmakta buna karşılık fiyatlar yükselmektedir. Öbür yandan iklimin özellikle kış aylarındaki olumsuzlukları bazı pazarların bu mevsim boyunca kurulmasını engeller. Pazarlar açısından düşünülürse, hedef kitle yahut tüketici olarak da adlandırılabilir olan nüfus, pazarların kuruluşunda güdüleyici bir faktördür. Hedef kitlenin sayıca artışı pazarın büyümesini, ürün çeşitlenmesini de beraberinde getirir, yayla pazarları gibi kimilerinde ise hedef kitlenin yani nüfusun yokluğu sebebiyle pazarlar belli dönemlerde kurulmazlar. Ulaşım ağı ile ulaşılabilirlik pazarların sürekliliğiyle büyüklüğü ve kurulma dönemleri üzerinde etkilidir. Çeşitli yolların kesişme noktalarında kurulan pazarlar müşteri sayısı artacağı için uzun ömürlü ve daha kalabalık olurlar. Kış aylarında özellikle kırsal pazarlarının bir kısmı ulaşımın zorlaşması hatta tümüyle ortadan kalkması yüzünden mal taşımacılığının durması gibi sebeplerle kurulamazlar, bu ulaşılabilirliğin önemini belirtir. Ekonomik yapının niteliği özellikle pazarda satılan malların türlerinde etkili olmaktadır, kısa sürede satışa sunulması gereken sebze ve meyve gibi ürünlerin bol ve çeşitli olduğu yerlerde pazar kurulması ihtiyacı artar, ayrıca bu tür ürünlerin satışa sunulduğu yerlerde satıcı sayısında da yıl içinde belirgin değişmeler dikkati çeker. Ürünün bol olduğu zamanlarda satıcı sayısında artma diğer zamanlarda ise belirgin bir azalma olur. Gıda maddesi satıcılarında böyle bir farklılaşma olurken, diğer ürünleri satanların sayılarında pek bir değişme olmaz. Köylünün ürettiği, daha dayanıklı ya da üretilmeleri belli zamanlara bağlı olan peynir, yapağı vb. gibi ürünlerin satışa sunulduğu yerlerde ise özellikle kırsal pazar sayılarında bir azalma dikkati çeker, bunların görevini çoğu yerde kasaba ve şehir pazarları ile çarşılar ve buralardaki tüccarlar üstlenir. Ekonomik yapı ayrıca üretici köylü ile satıcı tüccarın, gerçek anlamda pazar esnafının, satışa sundukları mallarda bir farklılık

doğmasına yol açar. Tüccarlar, üreticilerin ihtiyaç duyacakları ev eşyaları, giyim, tarımsal araç gerecin yanı sıra yörede yetişmeyen yahut yetersiz olan tarım ürünlerinin satışını yapar. Tüccarların satışa sundukları ürünlerin miktarı fazladır, oysa üretici köylüler/satıcıların ürün miktarı azdır ama çeşidi çoğunlukla fazladır.

Pazarların sürekliliği ve büyüklüğü üzerinde etkisi olmamakla birlikte, kuruluşlarında yasaların da payı vardır. Kanunlar ve yönetmelikler, özellikle belediye teşkilatı olan yerlerde pazarları etkiler; bir yandan eskiden bu yana süregelen, geleneksel bir yapıyı ve karmaşıklığı da bünyesinde barındıran pazarda belli bir düzenin oluşmasını sağlarken, diğer taraftan yeni kurulan pazarların sayıca artmasına ve belli bir düzende, standartta kalmasına imkân tanır. Belediyeler, kanunlar ve yönetmelikler uyarınca, pazarlarda malların sağlık kurallarına uygun olarak satışa sunulmasını sağlayıcı, satış yeri, çevre ve alt yapı gibi düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Ayrıca belediyelere tüketicinin korunması için gerekli tedbirleri almak, pazarın kuruluş gününü tayin etmek, bu pazarlarda malını satışa sunacak üreticilerde aranacak asgari nitelikleri belirlemek görevi ve yetkisi de verilmiştir (Resmi Gazete: 1930, 1995, 2004, 2005). Bunun yanı sıra yol, kaldırım, park ve pazar yeri gibi hizmetler hep göz önünde olan, halkın sürekli gördüğü ve yararlandığı hizmetler olması sebebiyle, belediyelerce tercih edilen yatırımlar olmuştur, bu etki belediyelerde pazar yeri kurulmasını teşvik etmiştir. Tüm bunlara ek olarak kurulacak olan pazar yerlerinin ne şekilde olacakları, hangi imkânları bulunduracağı da yine kesin kurullarla belirlenmiştir (TSE: 1989, 1996, 2003a, 2003b, 2005).

Basılı çalışmalar açısından düşünüldüğünde pazarları da ele alan ilk yayınlardan birisi Trak tarafından yapılmış, Anadolu'da kurulan kasaba ve köy pazarları örneklerle işlenmiştir (Trak, 1959). Bunun ardından yabancı bilim adamlarının yaptığı çeşitli yayınlar vardır. Örneğin Ula ile ilgili bir araştırmada Muğla çevresinde kurulan pazarlara da ayrıntısıyla yer verilmiştir (Benedict, 1974), yine Oettinger, Eskişehir, Afyon, Burdur, Uşak, Kütahya arasında kalan alandaki pazarları ele almış, pazarcıların dolaşım sistemini de haritalamıştır (Oettinger, 1976). Aynı tarihte Türkiye, Yemen, Afganistan ve Suriye'deki pazarları ele alan bir de genel değerlendirme yazısı yayımlanmıştır (Gaube vd., 1976). Bir başka çalışmada, 16. Yüzyılda güneybatı Anadolu'daki pazarlar incelenmiş, bu Türkçe olarak da basılmıştır (Faroqhi, 1979a ve 1979b). Hutteroth, Türkiye'yi ele alan çalışmasında haftalık pazarlara da kısaca değinmiştir (Hutteroth, 1982), aynı tarihte Çınar'ın Erzurum için semt pazarlarının gerekliliğini ele aldığı makalesi yayımlanmıştır (Çınar, 1979). Bu yayınların ardından kuzeydoğu Anadolu ile kuzey Afganistan pazarlarını konu alan bir doktora tezi hazırlanmış ve basılmıştır (Fischer, 1983). Hemen ardından Yemen'deki haftalık pazarlarla ilgili bir çalışmada Türkiye'deki haftalık pazarlara da değinilmiştir (Schweizer, 1984). Birkaç yıl sonrasında Mazlum'un Adana semt pazarlarını ele alan çalışması yayımlanmıştır (Mazlum, 1987).

Bunun ardından Selçuklular döneminde büyük bir ticari önemi ve uluslar arası niteliği de olan ‘Yabanlu Pazarı’ni konu alan çalışma yayınlanmıştır (Sümer, 1985). Bunların dışında yakın zamanlarda kır pazarlarıyla ilgili başka çalışmalar da vardır. 1992 yılında yine Adana semt pazarları esnafını ele alan (Oğulata, Akdemir, 1992), 1993 yılında Rus pazarlarını inceleyen (Çınar, Erciş, 1993) ve 1994 yılında tarihi Karahöyük pazarına değinen bir çalışma (Baykara, 1994) yayınlanmıştır. Bunun ardından çocuk işçi pazarı ile ilgili dikkat çekici bir çalışma yayınlanmıştır (Yılmaz, 1997). Daha sonrasında, büyük ölçüde Trak’ın bilgilerini tekrarlayan ve yaylaların ‘pazar yeri’ işlevine değinen bir yazı yayınlanmıştır (Bakırcı, 1999). Aynı yıl 19. yüzyıldaki pazarları ele alan, kısa bir yorum ve çokça belgeye yer veren bir kitap (Erdoğru, 1999) ile 2000 yılında, içinde pazarlar konusuna da yer veren bir kitap (Baykara 2000) yayınlanmıştır. Bu dönemde, İstanbul’da kurulan semt pazarlarını inceleyen bir çalışma (Özgüç ve Mitchell, 2000) ve tarihi değeri de bulunan Selemen kır pazarını ele alan bir makale yayınlanmıştır (Baloğlu, 2000). Bunların ardından Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde anılan pazarları irdeleyen bir yayın (Arıkan, 2002) yapılmıştır. Bu dönemde yine 2000 yılında tamamlanan bir doktora tezine dayalı olarak pazar yerlerinin sosyal ve kültürel özelliklerine değinen bir makale yayınlanmış (Aliefendioğlu, 2002), yine bir uzmanlık tezi ile bağlantılı olarak İzmir şehrindeki pazarcuları konu eden bir yayın yapılmıştır (Şen, İlhan, 2003). Tunçel, uzun zamandan beri ülkemizde kurulan pazarlarla ilgili çeşitli araştırmalar yapmaktadır, bunun bir bölümü şehirlerde ve kasabalardaki haftalık pazarlarla alakalıdır ve orta büyüklükteki Anadolu şehirlerinde kurulan pazarlarla ilgili bir çalışmada Elazığ şehri ele alınmıştır (Tunçel, 2003). Araştırmacının denetim ve gözetiminde 1997 Köy Envanterleri kullanılarak kırsal alanlarda kurulan haftalık pazarlar ve panayırılarla ilgili bir lisans tezi hazırlanmıştır (Şur, 2005). Aynı yıl, Bursa şehrindeki pazarları ele alan bir yayın yapılmıştır (Çalışkan, 2005). Daha yakın dönemde Muğla pazarcularını ele alan bir çalışma (Gavcar, Uçma ve Köroğlu, 2006) ile yine bir doktora tezi ile ilişkili olarak Selçuklu Dönemi pazarlarına değinen bir yayın yapılmıştır (Özcan, 2006). Araştırmacı aynı yıl Tokat ilinde kurulan haftalık pazarları da lisans tezi olarak çalıştırmış böylece Orta Karadeniz Bölümü’nde yer alan pazarların özellikleri belirlenmiştir (Yıldız, 2006). Daha sonrasında Samsun şehri semt pazarlarını ele alan bir çalışma (Yılmaz, 2006) ile araştırmacının Türkiye’nin kırsal kesim pazarlarına değindiği bir makale (Tunçel, 2006) yayınlanmıştır. Bu çalışmada ise genel olarak Türkiye’de kurulan haftalık pazarların Cumhuriyet Dönemindeki durumları incelenmiş, pazarların ülkemizdeki dağılımları, sayıca artışları ve başlıca çeşitleri ele alınmıştır.

1. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmada ülkemizde kurulan haftalık pazarların bazı özellikleri ortaya konulmuştur. Araştırmada öncelikle şu sorulara cevap aranmıştır: Ülkemizde kurulan pazarlarda tarihi süreç içinde nerelerde ve hangi etkilerle nasıl bir

değişim yaşanmıştır, bir başka ifadeyle ülkemizdeki pazarlarda zaman ve mekân açısından nasıl bir farklılaşma olmuştur. Pazarların yıl içinde kuruldukları dönemler, hafta içinde de günler açısından ne tür özellikleri vardır, bunlar nelerden kaynaklanmaktadır. Son olarak ülkemizdeki pazarların satılan ürünler açısından çeşitliliği ne şeklindedir.

2. Malzeme ve Yöntem

Çalışmada temel olarak iki farklı grup veri kaynağı kullanılmıştır. Bunlardan ilk grubu 1933 yılından bu yana çeşitli dönemlerde yapılan yayınlardaki bilgiler oluşturmaktadır. İkinci grup ise araştırmacının 2000-2005 dönemine ilişkin birincil veri derlemeleridir. Çalışmada yararlanılan veri kaynaklarının tek ortak noktası yerleşim birimlerinde kurulan pazarların sayısı ve gününe ilişkin bilgiler içermesidir. Her veri kaynağının özelliği diğerinden farklıdır, çelişki gibi görünebilecek bu durum çalışmaya önemli yararlar ve pazarlarla ilgili değişik konuların çözümünde katkılar sağlamıştır.

Bu çalışma için kullanılan basılı-yazılı veri kaynaklarından ilki, 1933 yılında İçişleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu Belediyeler adlı çalışmadır (Dahiliye Vekaleti, 1933), bu kitapta ilgili dönemde mevcut olan belediyelerde kurulmakta olan pazarlar yerleri, türleri ve günleri ile birlikte verilmiştir. Çalışma için bu bilgiler her il ve ilçeye göre, günleri de içeren tablolara dönüştürülerek kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan bir diğer veri kaynağı da İller Bankası'nın yayınlamış olduğu Belediyeler Yıllığı (İller Bankası, 1949) ve Belediyelerimiz (İller Bankası, 1956) adlı yayınlarıdır. Söz konusu yayınlardan ilki 1948 yılına, ikincisi ise 1952 yılına ait bilgileri içermektedir. Bunlarda da yine her bir belediye ile ilgili ayrıntılı tanıtımlar yapılmış, ek olarak şayet kuruluyorsa haftalık pazarın, emtia, hayvan, yoğurt pazarı vb. gibi türü ve kurulma günlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu yayınlardaki bilgiler de taranarak tek tek tespit edilmiş ve çalışmaya uygun biçimde idari bölünüş, pazarın kurulma günü ve türlerini içeren tablolara aktarılmıştır. Çalışmada kullanılan bir diğer yayın grubu da 1962-1967 yıllarında arazi çalışmaları yapılan ve genel olarak "Köy Envanter Etüdü", yahut "1965 Envanteri" olarak anılan yayınlarıdır (Köy İşleri Bakanlığı, 1964-1971). Bu envanter çalışmasında her köyde sosyal ve ekonomik yapıyı anlamaya dönük olarak 250'den fazla soru sorulmuş, elde edilen veriler çeşitli grafikler ve yazılı metinlerin dışında 52 tablo hâlinde her il için ait kitapta yer almıştır. Çalışmada, bu veri kaynağının 38 numaralı tabloları kullanılmıştır. Söz konusu tablolarda her ilçe için pazar kurulan ve kurulmayan köy sayıları ile pazarların kuruldukları günler yer almaktadır. Öncelikle illere ait veriler ilçelerle günleri belirleyecek şekilde yeniden amaca uygun biçimdeki başka tablolara dönüştürülmüş, böylece her il için hangi ilçelerde ve hangi günlerde kır pazarı kurulduğu tespit edilmiştir. Verileri bu şekilde yeniden düzenlemek, ülkemizdeki kır pazarlarının mekâna dağılışı biçimi ve bunların toplam sayısının ne kadar olduğu sorularının

cevaplarını bulmaya yaramıştır, buna ek olarak pazarların günlere göre dağılımını belirlemeye de yardımcı olmuştur.

Çalışmada genel olarak “1997 Köy Envanteri” (DİE, 2004) olarak adlandırılan envanterler de kullanılmıştır. Envanterlerin köylerle ilgili genel bilgiler içeren birinci bölümündeki 11 numaralı tablolar ilçelere göre pazar kurulan köy sayılarını vermektedir. Araştırmada söz konusu bu tablolar değerlendirilmiş, kırsal kesimde kurulan pazarların son durumu tespit edilmiştir. Bu tabloların bir diğer önemli özelliği de, kurulan pazarların ‘emtia, hayvan ve emtia ile hayvan’ olmak üzere satılan ürünler ya da kuruluş amaçlarına göre ayrımını da vermesidir. Böylece ülkenin tümünde, ilçelere göre pazarların nerelerde kuruldukları belirlenmiş ve öte yandan bunların türlerine, kuruluş amaçlarına, ağırlıklı olarak satılan ürünlere göre tasnifi de yapılabilmektedir.

Çalışmada kullanılan ikinci grup veriler ise yazarın 2000 yılından bu yana yaptığı birincil veri derlemeleridir. Bu derlemede belediye başkanlıkları, kaymakamlıklar ve valiliklerle yazışmalar yapılarak idari bütünlükleri içinde kurulmakta olan pazarların türleri ve günlerine ilişkin bilgiler temin edilmiştir. Öncelikle il, ilçe merkezleriyle nüfusu ne olursa olsun belediye teşkilatı bulunan yerler ve belediye teşkilatı bulunmasa dahi nüfusu ikibinden fazla olan yerleşmelerde kurulan pazarların türleriyle günlerinin neler olduğu belirlenmiştir. Bunların yanı sıra kaymakamlık ve valiliklerle yapılan yazışmalarda şayet varsa kırsal kesimde olan ancak yukarıdaki sınıflamanın dışında kalan yerlerde kurulan, yayla pazarı vb. gibi, diğer pazarlarla ilgili bilgilere de ulaşılmıştır. Tüm bunlara ek olarak çeşitli yerlerde yaşamakta olan coğrafya bölümü öğrencileri aracılığıyla da ülkenin farklı kentleri, kasabaları ve hatta köylerinde, yaylalarında kurulan pazarlardaki esnaf sayı ve türleri de belirlenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Doğal olarak ülke nüfusunun artması, kimi köylerin kasabaya kasabaların da şehirlere dönüşmesi insanların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanabileceği mekânların sayısında da bir artış doğurmuştur. Bu artış bakkal, süpermarket, büyük alışveriş merkezleri sayısında olduğu gibi haftalık pazarların sayısında da görülmüştür. Diğer taraftan haftalık pazarların sadece sayıları değil, farklılaşan koşullar ve ihtiyaçlarla bağlantılı olarak çeşitleri de artmıştır.

Haftalık pazarlar çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılabilir. Bu işlem en sade şekliyle ve her bireyin ilk aklına geleceği üzere yaygın olarak hayvan pazarı, emtia pazarı vb. şeklinde pazarlarda satılan ürün türlerine göre yapılabilir. Bunun dışında pazarları kuruldukları yerler ve kurulma zamanlarına göre de tasnif etmek mümkün görünmektedir. Çünkü kuruldukları yer ve hitap ettikleri nüfusla ilişkili olarak pazarların kurulma zamanlarında belirgin farklılıklar doğmaktadır. Tüm bunlara ek olarak son zamanlarda özellikle büyük şehirlerde sıra dışı da denilebilecek niteliklere sahip, yeni nesil-modern pazarlar

da belirmeye başlamıştır. Ancak bunların sayıları henüz bir elin parmaklarını aşmamaktadır.

Toplam sayıları açısından düşünüldüğünde haftalık pazarların Cumhuriyet Dönemi içinde sayıca artışı doğal bir sonuçtur, çünkü nüfus 13 milyon iken günümüzde 70 milyonlarla ifade edilir olmuştur. Ancak pazarlardaki artışın tüm ülke sathında dengeli olmadığı dikkati çeker. Mevcut veriler göz önüne alındığında bulunabilen en eski veri olan 1933 yılı bilgilerine göre ülkemizdeki belediyelerde kurulan haftalık pazar sayısı 460 kadarken bu sayı 1950li yıllarda 650'ye günümüzde de 1800 kadarı kırsal kesimde (Tunçel, 2006, 70) kurulanlar olmak üzere 4000'e yaklaşmıştır (Bkz. Tablo: 1). Bir başka ifadeyle il ve ilçe merkezlerinde kurulan bir haftalık sürede kurulan pazarların toplam sayısı 2000 civarındadır.

Tablo 1: Türlerine Göre Çeşitli Dönemlerde Haftalık Pazarların Miktarı

Pazar Türü	1933	1948	1952	2005
Emtia	426	454	575	3084
Hayvan	25	47	57	565
Diğer	5	5	13	186
Toplam	456	506	645	3835

Dağılımları göz önüne alındığında, sayılarında olduğu gibi söz konusu dönem içinde alansal dağılımlarında da önemli değişiklikler olmuştur. Örneğin 1933 yılında çoğu ülkenin doğu ve güneydoğusunda yer alan Ağrı, Bingöl, Elazığ, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Tokat, Tunceli, Urfa ile Sivas, Giresun, Gümüşhane, Çankırı, Çanakkale, Uşak gibi pek çok il merkezinde pazar kurulmamaktadır. Günümüzde pazar kurulmayan il merkezleri Hakkâri, Muş, Tunceli ile sınırlıdır. Aynı dönemlerde önceleri ilçe merkezlerinin büyük kısmında hiç haftalık pazar kurulmuyorken günümüzde bu durumdakilerin sayılarında da önemli azalmalar olmuştur. Ancak öte yandan elbette bir kısmında da nüfusuyla doğrudan bağlantılı olarak hafta içinde birden fazla pazar kurulmaktadır. Örneğin, Gümüşhane, Bayburt, Iğdır gibi az nüfuslu il merkezlerinde haftada bir defa pazar kuruluyorken, Bolvadin, Manavgat, Nazilli, Tarsus gibi büyük ilçe merkezlerinde haftada birkaç gün hatta bazılarında aynı gün birkaç pazar kurulmaktadır.

Pazarların coğrafya açısından en önemli özelliklerinden birisi de zaman ve mekân ilişkilerini aynı anda yansıtmasıdır. Pazarların kuruldukları yerler, kuruldukları zamanlar ile günlerini etkileyen faktörlerin neler olduğu da hep merak edilmiştir. Birkaç çalışmada aktarılan yerel bilgilerin (Benedict 1974, Oettinger 1976, Fischer 1983) dışında, ülkemizde tüm pazarlarının yıl içinde kuruldukları zamanlar ile hafta içinde hangi günlerde yoğunlaştıkları bu vakte kadar ne yazık ki tespit edilip incelenmemiş, kır pazarlarının durumu ilk kez

Tunçel tarafından belirlenmiştir (Tunçel, 2006). Ülkemizdeki tüm pazarların kuruldukları zamanlarla ilgili durumları da yine ilk kez bu çalışmayla ortaya konmuştur.

Kuruldukları zamana göre haftalık pazarlarda bir çeşitlilikten söz edilebilir. Gün içindeki zaman dilimleri düşünüldüğünde pazarların tümüne yakın kısmının sabah kurulup akşam saatlerinde kaldırıldığı bir gerçektir ancak bunun istisnaları da vardır; bazı pazarlar akşamdan geceye dek, bazıları geceden sabaha kadar, kimisi sabahtan öğlene kadar, bazıları da öğleden sonraları kurulmaktadır.

Çoğunlukla turistik bölgelerde, satış yapabilmek için geceleri kurulan pazarlar görülmektedir, kıyafet ve süs-hediyelik eşyaların satıldığı Foça, Alaçatı ile Çatalca pazarını, yerel gıda ürünlerinin satıldığı Taşucu gece pazarını bunlara örnek vermek mümkündür. Bazı pazarlar da gece kurulup sabahın ilk saatlerine yahut öğlene kadar devam ederler. İstanbul Topkapı’da cumartesi geceleri kurulan ve pazar sabah saatlerine kadar süren “çöp ve yoksul pazarı” adlarıyla anılan pazar ile İzmir’de kurulan ve tüccarların Denizli’den getirdikleri çeşitli türdeki dokumaları ağırlıklı olarak toptancılara sattıkları pazardan söz edilebilir. “Buldan pazarı” olarak da anılan bu ikinci pazar salı gecesinden başlayıp aynı gün öğlen saatlerine kadar sürmektedir.

Hafta pazarlarının bir bölümü de günün sabah yahut öğleden sonraki diliminde kurulurlar. Bu tür pazarların kurulduğu yerlerin ortak özellikleri az nüfuslu küçük yerleşim yerleri olmalarıdır. Pazar çoğunlukla sabah diliminde bir yerde, öğleden sonra yakınlardaki bir başka yerde kurulur. Bu pazarlarda satıcılar genellikle ürünleri araçlarda sergilerler. Bu sayede ürünlerin indirilmesi, sergi için hazırlanması ve tekrar toplanması için zaman harcanmamış olur. Ülkemizde sabah diliminde kurulan pazarlar için İzmir’de Birgi, Niğde’de Alay, Tekirdağ’da Marmaracık, Misinli, Anıttepe, Hatay’da Hanyolu ve Avuttepe yerleşmeleri, öğleden sonra pazar kurulan yerler için ise Tekirdağ’da Ulaş, Hatay’da Türkmenmezraası, Büyükburç, Şenköy, Isparta’da Büyükgökçeli, Kuleönü, Say, Aydoğmuş ve Çetince yerleşmeleri örnek verilebilir.

Haftalık pazarların bir bölümü de yıl içinde belirli dönemlerde, çoğunlukla yaz aylarında, kurulmaktadır. Bunların tümü kırsal kesimde kurulan yayla pazarları ile köy pazarlarıdır. Kırsal kesimde kurulan pazarların yıl içindeki zamanını ve sürekliliğini denetleyen iki temel unsur vardır; iklim ve hedef kitle, bunlardan iklim, dolaylı olarak hedef kitleyi de etkilemektedir. Pek çok yerde kış aylarında pazarlardaki satıcı sayısında bir azalma söz konusu olur. Çünkü bir yandan iklim elemanlarının doğurduğu olumsuzluklar sebebiyle satışa sunulacak olan özellikle meyve ve sebzenin miktarında azalma ve fiyatlarında artış olmakta, doğal olarak kırsal kesim insanının alım gücünün üzerine çıkmaktadır. Diğer taraftan ise hem ulaşım zorlaşmakta hem de özellikle üretici satıcıların pazara getirecek ürünü bulunmamaktadır. Bir diğer faktör de hedef

kitlenin olmayışıdır. Yayla yerleşmelerinde veya yakınlarında buradaki insanlara hizmet etmek amacıyla kurulan pazarlar ile yaz aylarında nüfusu artan yerleşme yerlerinde kurulan pazarlar doğal olarak sadece uygun devrelerde, çoğunlukla yaz ve güz aylarında görülmektedir. Güz aynı zamanda hasat mevsimi olması sebebiyle, özellikle üretici satıcıların sayıca belirgin bir artış gösterdiği devredir. Yayla pazarları ise yaylacıların ve yaz aylarında yaylalara dinlenmek amacıyla çıkan yöre halkının, ihtiyacını karşılamak amacıyla sadece yaz aylarında, hedef kitlenin bulunduğu zamanlarda, kurulan pazarlardır. Yaylalarda kurulan pazarlar çoğunlukla mayıs ile ekim ayı arasında faaldirler. Ülkemizdeki yayla pazarlarının önemli bir kısmının cuma günü kurulması da bir başka ortak nitelikleridir. Artvin-Ardahan arasındaki Bülbülân, Osmaniye’de Bağdaş, Kozan’da Göller, Ermenek’te Zeyve, Gülnar’da Bardat, Karaman’da Başdere, Sakarya’da Karagöl, Giresun Güce’de Direkbükü ve Kazıkbeli, Gümüşhane Kürtün’de Güvende, Ordu Aybastı’da Perşembe, Ordu Kumru’da Düzoba, Korgan’da Korgan, Trabzon Akçaabat’ta Büyükoba, Şalpazarı’nda Sisağı ve Tokat Reşadiye’de Selemen yaylasında kurulan pazarlar bu tür yayla pazarlarıdır.

Bunların dışında bir de Avşa adası, Mersin’de Arslanköy, Tepeköy, Çamlıyayla, Erdemli’de Esenpınar, Erzincan Kemaliye’de Apçağa, Konya’da Başarakavak, Marmara Ereğlisi’nde Yeniçiftlik, Tokat’da Çamlıbel, Erbaa’da Gökâl ve Şavşat Meydancık’ta olduğu gibi, ulaşımın zorlaşması, nüfus azalması, iklim elemanlarının olumsuzlukları gibi sebeplerle kış aylarında pazar kurulmayan yerleşmeler de vardır. Bunların bir kısmı nüfusu 2000 civarında olduğu için belediye teşkilatı kurulmuş olan, genellikle yaz aylarında biraz daha nüfuslanan ama kışın nüfusu iyice azalan yerleşmelerdir. İklimin elverişli olduğu konumlardaki yerleşmelerle nüfusun kış aylarında çok azalmadığı yerlerde doğal olarak pazarlar yıl boyu belirli günlerde kurulmaya devam eder.

Hafta içindeki dağılımları, bir başka ifadeyle pazarın kurulduğu günler, pazarların zaman-mekân ilişkisi açısından bir diğer özelliğini oluşturur. Ülkemizde kurulan pazar sayılarında Cumhuriyet Dönemi içinde önemli bir artış yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında il merkezlerinin bir kısmı ile bazı büyük ilçe merkezlerinde haftalık pazar kuruluyorken günümüzde bu sayı binlerle ifade edilebilir hâle gelmiştir. Söz konusu belirgin artışın gerçekleşmesinde etkili olan faktörlerin başında ülke nüfusundaki artış ile ulaşım ve ulaştırma faaliyetlerindeki gelişme ve iyileşmeler etkili olmuştur. Karayolu yapımındaki gelişmeler ve artışlar, ulaştırma araçlarındaki değişimler daha uzak mesafelere her türlü mal sevkıyatını kolaylaştırmış ve bu da pazar sayısında artış olarak yansımıştır. Pazar sayısı 30’lu yıllarda 450 iken yaklaşık 9 katı artarak 2005 yılında 3835’e ulaşmıştır. Bir hafta içinde ortalama kurulan pazar sayısı da 64’den 550’lere çıkmıştır.

Bu çalışmayla pazarların kurulduğu gün üzerinde etkili olan iki temel faktör belirlenmiştir, bunlardan ilki din, diğeri ise nüfusun büyüklüğü ve bununla

doğrudan ilişkili olarak belediye teşkilatının varlığıdır. Ülkemizde pazarların kurulduğu günler üzerinde öncelikle dinin etkisi belirgindir, Osmanlılar zamanında pazarların kuruluşu ile ilgili kararlar alınırken, ilgili yerleşmede semavi din mensuplarının istekleri de gözetilmiş, Hıristiyanların çoğunlukta olduğu yerlerde pazar günleri, Musevilerin çoğunlukta oldukları yerlerde ise cumartesi günleri pazar kurulmamıştır. Müslümanların buldukları yerlerde ise, çevresine göre merkezi konumda bulunan, cuma namazının da kılındığı bir ‘Cuma Camisi’nin (Bu konuda ayrıca bkz. Faroqhi 1984) var olduğu yerleşmeler, kırsal kesimde yaşayan halkın cuma günlerinde buraya toplanmasına yol açmaktadır. Cuma günü buralarda ticari hayatın canlanması, pazarların da bu günde kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bir başka ifadeyle cuma günü, pek çok yerleşmede aynı zamanda pazarın da kurulduğu gündür. Ancak kimi yerlerde de cuma günü pazar kurulması, ticarete yoğunlaşan insanların ibadetine engel olması gibi, çeşitli sebeplerle ya halk tarafından istenmemiş ya da yöneticiler tarafından engellenmiştir (Bu konuda kısa bir yorum ve pek çok belge için bkz. Erdoğan 1999). Geçmiş dönemlerden bu yana varlığını sürdüren bu etki günümüzde de kendisini hissettirmektedir. Örneğin günümüzde hala Yozgat Yenifakılı ve Kırıkkale Balışeyh’de cuma namazı ardından birkaç saatlik küçük birer pazar kurulmaktadır. Cuma günü kurulan kır pazarlarının bir başka ifadeyle ‘cuma pazarları’nın alansal dağılışı ile haftanın diğer günlerinde yer alan pazarların dağılışı arasında bir paralellik söz konusudur. Cuma pazarları ülkenin hemen her yanına dağılmış durumdadır, fakat bu dağılışın Anadolu’nun her tarafında eşit olduğunu düşünmek yanlış olur (bu konuda ayrıca bkz. Tunçel, 2006 s.71). Zira Anadolu’nun kuzeydoğusunu da içeren bir çalışmada pazarların çoğunlukla cumartesi ve pazartesi günleri kuruldukları belirlenmiştir (Fischer, 1983). Ancak ülkemizdeki pazarların tümünün günlere dağılışında cuma gününün belirgin bir üstünlüğü olduğu rahatlıkla söylenebilir (Bkz.: **Tablo 2**), bu özellik aslında diğer bazı İslam ülkelerine göre önemli bir farklılıktır. Çünkü diğer İslam ülkelerinde yapılan kimi çalışmalar dini yapının pazarlar üzerindeki etkisinin bizdeki kadar belirgin ya da benzer olmadığını ortaya koymuştur (Bkz.: **Tablo 3**). Örneğin Yemen’de pazarların büyük kısmı perşembe, Suudi Arabistan’da ise pazartesi günüdür (Schweizer 1984: 27).

Söz konusu değerler için ülkemizdeki kırsal karakterli yerleşmelerde pazar kurulmaya başlanmasının önemli bir etkisinin olduğu açıktır. Nitekim yalnızca il ve ilçe merkezlerini içeren 1933 yılı verilerinde cuma günü kurulan pazarların payı azdır. 1952 yılına gelindiğinde ise hissedilir bir artış dikkati çekmektedir, yine en fazla paya sahip olan gün cumadır (Karşılaştır Tablo 2 ve 3). Bunda elbette başka yerlerde de pazar kurulmaya başlamasının etkisi bulunmaktadır. 1933 ile 1952 arasındaki dönemde ülkemizde kurulan pazarların sayısında % 40 gibi önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artış günün koşullarına göre daha küçük şehir ve kasabalarda pazar kurulmaya başladığını göstermektedir. Daha küçük, az nüfuslu, kırsal çevreye pek çok bakımdan hizmet veren kasaba, büyük kasaba,

küçük şehir gibi niteliklere sahip olan bu yerleşmelerde pazarların cuma günü kurulması bir tesadüf olmasa gerekir. Bu bir ihtiyaçtan doğmuş olmalıdır. Böylesi yerler, çevre kırsal kesim insanına hem alışverişini yapmak, hem diğer ihtiyaçlarını gidermek ve hem de ibadetini gerçekleştirmek fırsatını vermiş olmalıdır. Bu durum 1965 yılı envanterlerine daha belirgin olarak yansımıştır. 1965 yılı envanterlerine göre köylerde bir hafta içinde 873 pazar kurulmaktadır, bu bir başka ifadeyle günde ortalama 125 pazar kurulması anlamına gelir, ama hafta içinde dağılımı bu şekilde değildir. **Tablo 3'**te açıkça görüldüğü gibi cuma günü kurulan pazarların toplam içinde belirgin bir üstünlüğü vardır ve verilerin kırsal kesimdeki pazarları yansıttığı olması bu bakımdan önem kazanmaktadır. Aynı özelliği daha önce yukarıda söz edilen yayla pazarlarında da görmek mümkündür. Yayla pazarları çevredeki daha küçük yaylalar, obalar için birer merkezi özelliği bulunan, bir kısmında bakkal, kasap, berber, otel, kahvehane vb. işyerleri ve camisi de bulunan, daha büyük yaylalarda cuma günleri kurulmaktadır. Çevresine göre daha gelişkin olan kırsal yerleşmeler bir yandan ibadet imkânı sunarken esnaf da pazar kurmakta, bir başka ifade ile günü değerlendirilmektedir.

Tablo 2: Günlerine Göre Çeşitli Dönemlerde Haftalık Emtia ve Hayvan Pazarlarının Miktar ve Oranları*

Pazarın Günü	1933		1948		1952		1965		2005	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Pazartesi	75	17	86	17	103	16	73	8	445	12
Salı	50	11	64	13	75	12	79	8	547	14
Çarşamba	47	11	69	14	90	14	90	10	550	14
Perşembe	73	16	79	16	86	14	79	9	529	14
Cuma	60	13	97	19	148	24	349	40	741	19
Cumartesi	78	17	70	14	91	14	82	10	554	14
Pazar	68	15	36	7	39	6	140	15	469	13
Toplam	451	100	501	100	632	100	873	100	3835	100
Ortalama	64		72		90		125		548	

* İlk üç yıl sadece il ve ilçe merkezlerindeki, 1965 köylerdeki, 2005 ise tüm yerleşimlerdeki pazarları göstermektedir.

Tablo 3: Çeşitli Ülkelerde Pazarların Günlere Bölünüşü (%)

Gün/Ülke	Yemen	Suudi Arabistan	Suriye	Türkiye (1933)	Türkiye (1952)	Türkiye (1965)	Türkiye (2005)
Cuma	12	5	21	13	24	40	19
Cumartesi	12	11	14	17	14	10	14
Pazar	15	17	16	15	6	15	13
Pazartesi	13	21	14	17	16	8	12
Salı	15	17	12	11	12	8	14
Çarşamba	14	10	7	11	14	10	14
Perşembe	19	19	16	16	14	9	14

2005 dönemi göz önüne alındığında cuma günü kurulan pazarların payı hayli azalmış olmakla birlikte hâlen daha diğerlerinden fazladır. Günümüzde cuma pazarlarının oranlarında görülen bu azalma doğaldır. Çünkü özellikle kırsal kesimde bulunan, il ve ilçe merkezi olmayan az nüfuslu belediyelerde yeni pazar yeri ve günü ayarlamaları doğal olarak mevcut pazarlar göz önüne alınarak yapılmaktadır. Tüccar ve üretici satıcılar ile alıcıların bir araya gelebilmesi için pazar kurulacak olan yerlerde, çevrede pazarın kurulmadığı bir gün seçilmelidir. Cuma gününün diğerlerine olan üstünlüğü sebebiyle doğal olarak başka günlerde pazar kurulması kararı fazla olmuştur ve sonuçta günümüzde, öbür günlerin payı artarken cuma günününki azalmıştır. Söz konusu azalma kentsel gelişmenin daha hızlı olduğu, nüfusun görece hızlı arttığı illerde biraz daha belirgin iken aksine bir yapı gösteren yerlerde geçmiş dönemlerdeki niteliğini kısmen korumaktadır. Örneğin İzmir’de 1965 yılında kurulan toplam 30 köy pazarının günlere dağılımı % 3 ile salı, çarşamba, cumartesi, % 7 ile pazartesi, perşembe, % 17 ile pazar ve % 60 ile cuma günü şeklindedir. 2005 yılına gelindiğinde buradaki toplam kırsal pazar sayısı 66’ya yükselmiş ve günlere dağılımı çok değişmiştir, cuma pazarları 1965’e göre hayli azalmış olmakla birlikte hâlâ en yüksek paya sahiptir, pazarların günlere paylaşımı perşembe % 8, pazartesi ve cumartesi % 10, çarşamba % 14, pazar % 16, salı % 18 ve cuma % 24 hâline gelmiştir. Söz konusu bu yapı her yerde varlığını koruyamamıştır. Örneğin Antalya’da cuma pazarlarının payı % 71’den % 14’e gerilemiş, salı günü % 27, çarşamba ise % 22 gibi daha yüksek paylara ulaşmıştır. Ancak pazarların günlere paylaşımındaki bu değişme geleneksel yapının görece korunduğu yerlerde dikkat çekici değildir, örneğin günümüzde cuma günü kurulan kır pazarlarının oranı Çankırı’da % 64, Balıkesir’de % 43, Denizli’de ise % 32, Sakarya’da % 30, Kastamonu’da % 29, Hatay’da % 25 gibi yüksek değerlerdedir.

Kurulma zamanları açısından düşünüldüğünde yıl içinde düzenli aralıklarla kurulan bir diğer pazar türü de “bayram pazarlarıdır”. Bunlar Ramazan ve Kurban bayramı öncesinde genellikle bir hafta kadar süreyle kurulan pazarlardır.

Ramazan bayramı öncesinde kurulan pazarlarda gıda ve giyim görülürken kurban bayramı için kurulan pazarlarda bunlara hayvan satışı yapılan pazarlar da eklenir. Bunun dışında bir de şehirsiz büyüme ve gelişmenin doğal bir sonucu olarak pek çok şehrimizde, günümüzde yıl boyu açık olan “sabit pazarlar” görülmeye başlamıştır. Halk ve yöneticiler tarafından “tanzim satış” ve “halk pazarı” gibi isimlerle de anılan bu pazarların büyük bölümü geniş bir ürün yelpazesi olan haftalık pazarlardan farklı olarak genellikle sadece sebze-meyve ve diğer gıda maddeleri satan yerler durumundadır.

Satılan ürüne, satıcıya yahut **sunulan hizmete** göre de haftalık pazarlarda farklılıklar söz konusudur. Pazarların coğrafya açısından bir diğer önemleri de satışa sunulan ürünlerle ilgili özellikleridir. Pazarlar, kasabalar gibi, çoğu zaman şehirler ve kırlarda üretilenlerin değişiminin yapıldığı yerlerdir. Pazarlarda satılanlara bakarak hem çevrenin ihtiyaçlarını, hem de çevrenin ekonomik yapısını anlamak mümkün olabilir. Bu sebeple pazardaki satıcılar, ürettiğini satan köylüler ve pazarları dolaşarak pazarlamacılık yapan tüccar olmak üzere iki büyük gruba ayrılabilir. Köylünün ürünlerine bakarak çevrenin ekonomik yapısı, tüccarın sattığına bakarak da hem ihtiyaçlar hem de yine dolaylı olarak çevrenin ekonomik yapısı belirlenebilir. Genel olarak pazarların büyük bölümü karma pazarlardır. Bir başka ifade ile çeşitli emtia, giyim ve gıda maddeleri bir pazar yerinde birlikte yer alır, hatta kimi yerlerde yerleşmenin başka bir köşesinde bulunsa bile hayvan pazarları da aynı gün kurulmaktadır. Örneğin Antakya’da farklı yerlerde, emtia ve sebze pazarı, hayvan pazarı, kuş pazarı, bit pazarı, tütün pazarı, silah pazarı, bisiklet-motosiklet pazarlarının tümü “Hamis Pazarı” adıyla perşembe günü kurulmaktadır. Ancak haftalık pazarların bir kısmı da sadece gıda maddesi, emtia ya da hayvan satışına dönük olarak kurulmaktadır. Genel olarak büyük kasaba ve şehirlerde kurulan pazarlarda çeşitli emtianın giyim ve gıda maddesinin bir arada satıldığı dikkati çeker. Ancak büyük şehirlerde pazarlarda da bir ayırım ortaya çıkar, çoğu özel adlara da sahip olan, sadece gıda maddelerinin, emtianın ya da giyim ürünlerinin satıldığı pazarlar belirmeye başlar.

Ülke içindeki dağılımları düşünüldüğünde, kabaca Artvin ile Hatay arasında çizilecek hattın batısında kalan alanlarda, diğer yerlere oranla daha fazla miktar ve çeşitte pazar kurulmaktadır. Bu hattın doğusunda kalan alanlarda çoğunlukla sadece hayvan pazarları görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Tunçel, 2006). Bunların dışında genellikle kasaba ve küçük şehir pazarlarında çoğunlukla ayrı bir bölüm hâlinde yer alan “yoğurt pazarı” yahut “peynir pazarı” gibi adlarla anılan süt ürünlerinin satıldığı bölümler de vardır. Afyon Sandıklı pazartesi, Bolu merkez pazartesi, Mengen çarşamba ve Göynük ile Gökçesu, Isparta Senirkent ve Uluborlu ile Yalvaç perşembe, Manisa Sarıgöl, Niğde Bor pazarları yoğurt satışı ile, Tokat Erbaa, Aksaray salı pazarı peynir ve yoğurt, Gümüşhane Kelkit, Rize merkez, Ardeşen ve Pazar, Trabzon merkez ve Akçaabat pazarları yağ ve peynir satışı ile İzmir Ödemiş, Kayseri Yahyalı,

Mardin Midyat, Niğde Bor, Urfa Birecik, Kars merkez, Ardahan pazartesi pazarları peynir, Bingöl cuma pazarı yağ satışı ile ön plana çıkan başlıca pazarlardır.

Yine bir ürün adıyla anılan, kavun-karpuz pazarları, satışa sunulan ürünün özelliği sebebiyle haftalık değildir, sezon boyunca aktif kalırlar, başlıcaları Diyarbakır, Manisa, Antakya, Iğdır, Ankara Kazan, Denizli, İzmir Ödemiş, Tire ve Bayındır, Edirne, Tarsus, Denizli Acıpayam'dakilerdir.

Satılan ürün açısından düşünüldüğünde değinilmesi gereken bir başka pazar grubu da hayvan satışı yapılan pazarlardır. Bunlar Anadolu'nun pek çok kesiminde görülürler. Günümüzde büyük ve küçükbaş hayvan satışı yapılan 600 kadar hayvan pazarı vardır. Ancak ne yazık ki bunların çok az bir kısmı ruhsatlı, bir başka ifadeyle kurallara uygun işletilen pazarlardır, büyük bölümü sağlıksız koşullarda hayvan satışının yapıldığı yerler durumundadır. Hayvan pazarları içinde "kuş pazarları" ayrı ve özel bir yere sahiptir. Bunlar genellikle diğer hayvan pazarlarının kurulduğu günden farklı zamanda kurulurlar. Satışı yapılan çoğunlukla güvercin ve saka ile bazen diğer süs kuşlarıdır, bunların yanı sıra tavuk, hindi, kaz gibi kümes hayvanlarına da rastlanır. Güvercin ve saka gibi süs amacıyla beslenen kuşların satışının yapıldığı pazarlar Antakya, Afyon Şuhut, Denizli gibi birkaç istisna dışında hep pazar günü kurulurlar. Adana, Ankara, Balıkesir, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Gaziantep İstanbul, İzmir, Kayseri, K. Maraş, Kocaeli, Konya, Mardin, Mersin, Nevşehir, Sivas, Ş. Urfa, kuş pazarı kurulan, daha önce sayılanların dışında kalan diğer başlıca yerlerdir.

Yine benzer şekilde kasaba ve şehirlerde kurulan pazarların bir bölümünde kadınların satış yaptığı "kadınlar pazarı" ve üretici köylülerin satış yaptıkları köy-köylü pazarı, üretici pazarı gibi bölümler de bulunmaktadır. Burada hemen belirtmek gerekir ki "kadınlar pazarı" adıyla anılan iki farklı türde pazar bulunmaktadır. Bunlardan ilki geleneksel anlamda kırsal kesim insanının ürettiği sebzeler ile süt, yoğurt, peynir yağ gibi ürünlerin satışının yapıldığı pazarlardır. Balıkesir, Bolu merkez ve Göynük, Çanakkale, İzmir Şirinyer, Kastamonu, Manisa Sarıgöl, Sinop Erfelek, Zonguldak Alaplı, Bartın merkez ve Amasra, Trabzon merkez pazarlarında satıcıların kadınlardan oluştuğu bölümler vardır, pazarların Bolu ve Göynük ile Sarıgöl'deki gibi bir kısmında da satıcıların tümünü kadınlar oluşturmaktadır. İkinci grup kadınlar pazarı ise genellikle büyük şehirlerde dikkati çekmektedir. Bu tür pazarlar şehirlerde yaşayan ve ekonomik katkı sağlamak isteyen ev hanımlarına dönük olarak kurulmaktadır, bu pazarlar "kadın el emeği pazarı" yahut "kadın el ürünü pazarı" olarak da anılmaktadır. Bunlar 8-10 yıl öncesinden bu yana görülmeye başlamışlardır. Bu yönleriyle geleneksel haftalık pazarlardan ayrılırlar. Bunlarda çoğunlukla dantel, piko, bazı örgüler, suni çiçek, kolye, küpe benzeri takılar, ahşap ve kumaş boyamalar ve çeşitli süs eşyaları ile pasta, bökrek gibi gıda maddeleri satılır. Adana, İzmir Ödemiş ve Buca Şirinyer, Eskişehir, Uşak, Çanakkale, İstanbul Üsküdar'daki kadın el emeği pazarları, bu tür pazarlardır.

Kadınların el emeği ürünlerini sattıkları pazarların bir kısmı da satılan ürün ile anılırlar. “Oya pazarı” olarak ünlenen bu pazarlarda çoğunlukla iğne oyası, kanaviçe, dantel gibi ürünler satılır. Bunların oluşmasında Gönen, Bolu, Aydın, İzmir Tire vb. yerlerdeki gibi kültürel yapının, çeyiz hazırlığına verilen önemin etkisi, bazılarında da turizmin önemli bir payı vardır. Aydın, Balıkesir merkez ve Gönen, Bolu Mudurnu, İstanbul Zeytinburnu, İzmir Ödemiş ve Tire, Muğla merkez, Datça ve Ula pazarları oya satışı ile ünlenmiştir.

Satılan ürün ve amaçlanan nüfus yönüyle düşünüldüğünde bir diğer pazar türü de “turist pazarı” ya da “turizm pazarı” olarak adlandırılan pazarlardır. Aslında turizm aktivitesinin görüldüğü hemen her yerde, Göreme, Perge, Efes, Abant vb. yerlerde turistlere dönük ürün satılan, bir bakıma küçük, daimi pazarlar kurulmaktadır. Aralarındaki fark bunların yıl içinde neredeyse sürekli kurulmasıdır. Turist pazarlarında ise sadece yaz aylarında ve haftanın belirli günlerinde satış yapılmaktadır. Bunlarda çoğunlukla turistlere dönük hediyelik eşyalar ve bazen yöresel gıda maddelerinin satışı yapılır. Turist pazarı adıyla kurulan pazarların başlıcaları Antalya Manavgat, Serik ve Belek, Balıkesir Burhaniye, İzmir Gümüldür, Gölcük, Foça ve Alaçatı, Mersin Taşucu’ndadır.

Ülkede yaygın olarak görülen pazarlardan birisi de otomobil satışlarının yapıldığı pazarlardır. Bu pazarlar özellikle son 20 yıllık süre içinde sayıca artış göstermiştir. Ağrı, Ardahan, Artvin, Bingöl, Bartın, Bayburt, Hakkâri, Iğdır, Kars, Kilis, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli dışında tüm illerde 2. el otomobil pazarı kurulmaktadır. Tümünün ortak özelliği satıcı ile alıcıyı buluşturabilecek bir gün olan pazar günü kurulmasıdır. Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Burdur, Hatay, Konya, K. Maraş, Mersin, Niğde, Osmaniye, Tokat ve Zonguldak’ta iki yahut üç ilçede otomobil pazarı kurulmaktayken İstanbul’da bu sayı yediye ulaşır. Bunların dışında Yozgat Kadışehri kamyon pazarıyla ün yapmıştır, ayrıca Adana, İstanbul, Mersin, Gaziantep’te motosiklet, Antakya’da ise motosikletin yanı sıra bisiklet pazarı da vardır.

Buraya kadar dağılımları ve Cumhuriyet Dönemi içindeki seyri verilen geleneksel pazarların dışında Türkiye’de başka pazarlar da söz konusudur. Bunların da hemen tümü haftalık olarak kurulmaktadırlar. Bunların geleneksel yapıyı yansıttıklarını söylemek güç olmakla birlikte kurulmaları onlarca yıl daha sürdüğünde bunların da geleneksel yapının bir parçası gibi algılanacakları kesindir. Diğer taraftan mevcut pazarların bir kısmının da zaman içinde bunlara benzer biçimlerde hizmet vermeye başlayacağına şüphe yoktur. Söz konusu pazarların bit pazarı, çöp pazarı, yoksul pazarı, hırsızlık pazarı, amele pazarı gibi adlarla anılanları “sıra dışı pazarlar” olarak adlandırılabilir. Diğerlerini oluşturan sosyete pazarı, antika pazarı, özel mülkiyet pazarları ve ekolojik ürün pazarları ise “ikinci nesil pazarlar” yahut “modern pazarlar” olarak tanımlanabilir.

Bit pazarı, çöp pazarı, yoksul pazarı, hırsızlık pazarı gibi isimlerle anılan pazarların ortak özelliği satışı sunulan ürünlerin çoğunlukla çöp toplama alanlarından, hurdacılardan, eski eşya, kâğıt vb ürünleri toplayanlardan temin edilmesidir. Bunlar yine bit pazarı adıyla anılan ve mobilya, beyaz eşya vb. satışı yapılan yerlerden haftada bir gün kurulmalarıyla ayrılırlar. Genel olarak emtia pazarları durumundadırlar gıda maddesi satışına rastlanmaz. Bu pazarlarda büyük bölümü kullanılmış biçimde kıyafetten kitaba, otomobil parçalarından makyaj malzemelerine, çeşitli ev aletlerinden elektronik cihazlara, efemera ürünlerinden antika sayılabilecek ürünlere geniş bir yelpazede malzeme bulmak mümkündür. Adana, Ankara, Antalya, Bursa, İzmir, İstanbul, İzmit, Kayseri haftalık bit pazarlarının kurulduğu başlıca yerlerdir, bunlardan İstanbul’da bir hafta içinde çeşitli günlerde 8 farklı yerde pazar kurulmaktadır. Bunlar gibi sıra dışı olarak adlandırılacak bir diğer pazar türü de işçi-amele pazarlarıdır. Bunlar hemen tüm şehirlerimizde görülürler, vasıfsız işçilerin gün boyu beden gücü ile yapılacak bir iş için beklediği yerlerdir.

İkinci nesil pazarlar ya da **modern pazarlar** başlığı altında toplanan pazarlardan ilki “sosyete pazarı” adıyla bilinenleridir. Bunlar hemen tümüyle tekstil ürünleri ve aksesuar satılan pazarlardır. İsimlendirilmeleri İstanbul’da sosyete mensubu oldukları düşünülen bazı kişilerin pazarlardan alışveriş yaptıklarını ifade etmeleriyle olmuştur. Bunun basında yer almasının ardından insanlar bu tür pazarlardan alışveriş yapmaya yönelmiş ve artan talep karşısından pek çok ilde kurulmaya başlanmışlardır. Satılan ürünlerin büyük bölümü isim yapmış firmaların taklitlerinden, ihraç fazlası hazır giyimlerden ve hatalı üretim mallarından oluşmaktadır. Bu tür pazarların çıkış yeri İstanbul olmakla beraber günümüzde Antakya, Bursa, Eskişehir, İzmit, Kayseri, Konya, Mersin, Ankara gibi diğer pek çok il merkezinde ve bazı büyük ilçe merkezlerinde bu isim altında pazarlar kurulmaktadır. Örneğin Ankara’da pazartesi, salı, perşembe ve cuma günleri Sıhhiye’de, çarşamba günü Ayrancı’da, cuma günü Yenimahalle’de, cumartesi günü Çayyolu’nda olmak üzere haftada yedi defa kurulmaktadır.

“Antika pazarları” adı altında kurulan pazarlar da son zamanlarda yaygınlaşmaya başlayan bir başka pazar türüdür. Bunlar çeşitli süs eşyalarının ve antika değerinde olduğu düşünülen objelerin, ev eşyalarının, efemeraların satıldığı pazarlardır. En fazla ünlenenleri cumartesi ve pazar günleri kurulan İzmir Alaçatı, pazar günleri kurulan İstanbul Beşiktaş ve her gün kurulan Üsküdar ile, Ankara’da da her ayın ilk pazar günü Ayrancı’da, ikinci pazar günü de Söğütözü semtinde kurulan antika pazarlarıdır.

Bu grupta yer alan bir başka pazar türü de özel mülkiyet pazarlarıdır. Son birkaç yıldır özellikle İstanbul’da görülmeye başlanmıştır. Bunlardan bir tanesi özel bir müzayede ve emlak şirketinin hafta sonları “bit pazarı” adıyla kurduğu pazardır. Satıcılara kiralanan 2000 kadar tezgâhı, market arabaları, lokanta ve kafeler, tuvalet vb. gibi mekânları da olan bu pazar çok katlı kapalı bir binada

kurulmaktadır. Her türlü konfeksiyon, süs eşyası, çeşitli ev eşyalarının yanı sıra evcil hayvanların da satıldığı bu pazara İstanbul'un çeşitli yerlerinden düzenli olarak müşteri taşınması da yapılmaktadır. Bu tür alışveriş yerlerinden ikincisi de yine yoğunlukla çeşitli markalı hazır giyim, aksesuar kozmetik ve süs eşyalarının satıldığı bir pazar yeridir. Buraya da bir önceki gibi çeşitli semtlerden servis araçlarıyla müşteri taşınmaktadır. Bu pazarların her ikisinde de hedef müşteri kitlesi diğer semt pazarlarından farklı olarak daha varlıklı, üst gelir grubudur.

İkinci nesil pazarlardan bir başka grubu da kapalı semt pazarları oluşturmaktadır. Günümüzde Ankara, Bursa ve İstanbul'da örnekleri olan bu pazarlarda satıcılar genellikle tek tip giyinmekte, müşterilerin ve esnafın ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olarak otopark, lokanta, çay ocağı-bahçesi, çocuk parkı, tuvalet, hazır giyim ürünlerini deneme kabinleri vb. hizmetler de sunulmaktadır. Bunların bazısında jetonla kullanılan pazar arabaları, özel güvenlik elemanlarıyla güvenlik kameraları da bulunmaktadır. Sürekli müzik yayını da yapılan bu pazarlarda kredi kartıyla ve internetten alışveriş imkânı da sunulmaktadır.

Bu grupta yer alan son pazar türü ise "organik ürün", "ekolojik ürün", "%100 Ekolojik halk pazarı" adlarıyla anılan pazarlardır. Şimdilik bir derneğin öncülüğünde, sadece İstanbul Şişli'de cumartesi günleri kurulmakta olan bu pazardan Samsun, Ankara gibi başka yerlerde de kurma çalışmaları yapılmaktadır. Söz konusu pazarda sadece organik olduğu belgelenen ürünler satılabilmektedir. Satıcıların tümü diğer pazarlardakilerden farklı olarak üreticidir. Bu pazara ulaşım için de, yukarıdakilerde olduğu gibi, çeşitli semtlerden servis hizmeti verilmektedir. Bunların dışında Anadolu'da kırsal kesimde, özellikle karayollarının kenarlarında köylüler tarafından herhangi bir belgeleme, denetleme olmadan "hormonsuz gıda" pazarları da kurulmaktadır. Bunlar kısa süreli kurulan ve birkaç satıcıdan oluşan küçük alışveriş yerleri durumundadırlar. Bu tür pazarları Burdur Yassıgüme, Artvin Şavşat vb. pek çok yerde görmek mümkündür.

SONUÇ

Çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir: İncelenen yaklaşık 75 yıllık süre içinde ülkemizdeki pazarların sayısı ve türlerinde belirgin artışlar olmuştur. Ancak dağılım açısından bu farklılık yansımamıştır. Pazar sayısı ve türleri bakımından doğu ile batı bölgeler arasında belirgin farklar vardır. Ülkemizde kurulan tüm pazarların yıl içindeki zamanları ile hafta içinde hangi günlerde yoğunlaştıkları ilk kez bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Bu çalışmada pazarların kurulma zamanı üzerinde etkili olan iki temel faktör belirlenmiştir, bunlardan ilki din diğeri ise nüfusun büyüklüğü ve bununla doğrudan ilişkili olarak yine belediye teşkilatının varlığıdır. Ülkemizdeki pazarlarının büyük bir bölümü cuma günü kurulmaktadır, bunda dini yapının etkisi büyüktür, fakat bu

özellik aynı zamanda diğer çevre İslâm ülkeleriyle karşılaştırıldığında da önemli bir ayrılık durumundadır.

Ülkemizdeki pazarların günümüzdeki durumuna bakılarak geleceklere hakkında da bazı tahminler yapılabilir. Kısa süre önce yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu uyarınca (Resmi Gazete 2005) bazı yerleşmelerde belediye teşkilatı ortadan kalkacak ve yeniden belediyesiz köy hâline dönüşeceklerdir. Bunların bir kısmında pazar kurulmaktadır, ancak uygun konuma sahip olmayanlarla, etki sahası dar olanlarda kurulan pazarlar ortadan kalkacaktır. On-onbeş yıl gibi yakın bir gelecekte ülkemizde özellikle kırsal kesimde kurulan pazarların sayısında belirgin bir azalma olacaktır.

Fakat öte yandan yaylalarda kurulan pazarlarda bir artış olacağını da söylemek mümkündür, çünkü ülkemizde yaylaların gün geçtikçe turizm ve sayfiye amaçlı kullanımlarının artması buralarda hedef kitlenin büyümesine, ihtiyaçların çeşitlenmesine yol açmaktadır. Bu değişimin ve dönüşümün ortaya çıkardığı talep yeni pazarların kurulmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan yazar tarafından “sıra dışı pazarlar” olarak adlandırılanların bir kısmı zaman içinde geleneksel pazar anlayışının bir parçası hâline gelecektir. “İkinci nesil” yahut “modern pazarlar” olarak adlandırılanlar ise sayıca artacaktır.

KAYNAKÇA

Aliefendioğlu, H., 2002, “Kamusal Alan Olarak Pazar Yerleri” **Folklor/Edebiyat C: VIII**, S. XXXI, s. 51-58, Ankara.

Arıkan, Z., 2002, “Evliya Çelebi ve Anadolu’daki Pazar Yerleri”, Doğu Akdeniz Üniversitesi, **Evliya Çelebi ve Seyahatname Sempozyumu Kitabı** s:19-30. Gazimagusa.

Bakırcı, M., 1999, “Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların Pazar Yeri Fonksiyonu”, İÜ Edebiyat Fakültesi **Coğrafya Dergisi S:7**, s.375-385. İstanbul.

Baloğlu, F., 2000, “Bir Yerel Pazar Örneği: Selemen Kır Pazarı” Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi S. 166**, s. 48-50, İstanbul.

Baykara, T., 1994, “Bir Osmanlı Çağı Pazarının Çöküşü: Karahüyük Pazarı” **XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri III. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Yay. IX. Dizi, S. 11b, s.1097-1103, Ankara.

Baykara, T., 2000, **Türkiye’nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları No: 278. Ankara.

Benedict, P., 1974, **Ula an Anatolian Town**. Leiden.

Çalışkan, V., 2005, “Bursa Kent İçi Semt Pazarları Üzerine Bir Değerlendirme: Merkez İlçe Pazarlarından Örnekler” **Ulusal Coğrafya Kongresi 2005, Bildiriler Kitabı** s. 125-132. İstanbul.

Çınar, R., 1979, "Erzurum İçin Semt Pazarlarının Kurulmasının Gereği ve Önemi" Atatürk Üniversitesi, **İşletme Dergisi** C. 4, S. 1-2, s. 305-313, Erzurum.

Çınar, R., Erciş, A., 1993, "Rus Pazarları" Atatürk Üniversitesi, **İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** C. 10, S. 1-2, s. 311-322, Erzurum.

Dahiliye Vekaleti 1933, **Belediyeler**. İstanbul.

DİE 2004, 1997 **Köy Envanteri**, (Bütün İller). Ankara.

Erdoğan, M. A., 1999, **Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Hafta Pazarları ve Panayırlar**. Ege Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Yay. No: 96. İzmir.

Faroqi, S., 1979a, "Sixteenth Century Periodic Markets in Various Anatolian Sancaks: İçel, Hamid, Karahisar-i Sahib, Kütahya, Aydın and Menteşe", **JESHO**, XXII, 1, 32-79. Leiden.

Faroqi, S., 1979b, "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)", (Çeviren M. Eğilmez) Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar (**ODTÜ Gelişme Dergisi 1978 Özel Sayısı**), s. 39-85. Ankara.

Faroqi, S., 1984, "A Map of Anatolian Friday Mosques (1520-1535)" **Osmanlı Araştırmaları** IV, s. 161-173.

Faroqi, S., 2004, "İç Ticaretin Örgütlenmesi: Pazarlar, Panayırlar ve Kredi" **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914**, C: 2 (Ed. H. İnalçık) s. 616-620, İstanbul.

Fischer, W., 1983, **Periodische Märkte im Vorderen Orient, dargestellt an Beispielen aus Nordostanatolien (Türkei) und Nordafghanistan**. Diss. Geowiss. Fak. Univ. Tübingen. Köln.

Gaube, H., Grötzbach, E., Niewöhner-Eberhard, E., Oettinger, B., Wirth E., 1976 "Wochenmärkte, Marktorte und Marktzyklen in Vorderasien" **Erdkunde** Band: 30, Heft: ¼, p. 9-10, Bonn.

Gavcar, E., Uçma, T., Köroğlu, Ç., 2006, "Seyyar Pazar Esnafının Sorunları ve Çözüm Önerileri (Muğla İli Örneği)" İst. Ticaret Üniv. **Sosyal Bilimler Dergisi** Y. 5, S. 9, Bahar 2006/1, s. 133-142. İstanbul.

Hutteroth, W., D., 1982, **Türkei**. Darmstadt.

İller Bankası 1949, **Belediyeler Yılığ**ı C. I-III, Ankara.

İller Bankası, 1956, **Belediyelerimiz I**, Ankara.

Köy İşleri Bakanlığı, 1964-1971, **Köy Envanter Etüdlerine Göre** (Bütün İller). Ankara.

Mazlum, M., 1987, "Türkiye Açısından Semt Pazarlarının Önemi ve Adana Semt Pazarları Üzerine Bir Saha Araştırması" Çukurova Üniversitesi **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** C: 1, S: 1, s. 3-15, Adana.

Oettinger, B., 1976, "Die Wochenmärkte und ihre Rotationen im Westlichen Mittelanatolien" **Erdkunde** Band: 30, Heft: ¼, p. 19-24, Bonn.

Oğulata, F., Akdemir, Ş., 1992, "Adana İli Seyhan İlçesi Yeni Baraj Mahallesi Semt Pazarı Satıcıları Üzerine Bir Araştırma" Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, **Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi** C: 6, S: 2, s: 51-61, Adana.

Özcan, K., 2006, "Anadolu Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri 1, Pazar yada Panayır Yerleşmeleri" Anadolu Üniversitesi **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 1, s. 205-223, Eskişehir.

Özgüç, N., Mitchell, W. A., 2000, "Şehirlerin Alternatif Alışveriş Mekânları: İstanbul'da Haftalık Pazarlar" Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi **tasarım + kuram Dergisi** S: 2, s. 35-57, İstanbul.

Resmi Gazete 1930, **1580 Sayılı Belediye Kanunu** (14.04.1930 Tarih ve 1471 Numaralı RG)

Resmi Gazete 1995, **552 Sayılı Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** (27.06.1995 Tarih ve 22326 Sayılı RG)

Resmi Gazete 2004, **5272 Sayılı Belediye Kanunu** (24.12.2004 Tarih ve 25680 Numaralı RG)

Resmi Gazete 2005, **5393 Sayılı Belediye Kanunu** (13.07.2005 Tarih ve 25874 Numaralı RG)

Schweizer, G., 1984, "Traditional Distribution Systems Under the Influence of Recent Development Processes: Periodic Markets in the Yemen Arab Republic as an Example" **Applied Geography and Development** V: 24, p.24-37. Tübingen.

Sümer, F., 1985, "Yabanlu Pazarı: Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar" **Türk Dünyası Araştırmaları** S: 37, s. 1-99. İstanbul.

Şen E., İlhan, A., 2003, "İzmir Anakent Bütününde Semt Pazarlığı: Pazar Esnafının Kentleşme Sürecindeki Konumları" **Sırrı Erinç Sempozyumu 2003, Genişletilmiş Bildiri Özetleri Kitabı** s. 332-337, İstanbul.

Şur, Y., 2005, **Türkiye'de Kırsal Alanlarda Kurulan Haftalık Pazar ve Panayırlar (1997 Köy Envanter Etüdlerine göre)**, (H. Tunçel denetiminde yapılan lisans tezi) Elazığ.

Trak, S., 1959, **İktisadî ve Ticarî Türkiye**, Cilt: II ve III, İzmir.

TSE 1989, TS 7666: **Hayvan Pazar Yerleri Kuruluş Kuralları**. Ankara.

TSE 1996, TS 11982: **Çevre Sağlığı-Kırsal Kesim Pazar Yeri**. Ankara.

TSE 2003a, TS 10080: **Sabit Pazar Yerleri Genel Kurallar**. Ankara.

TSE 2003b, TS 10081: **Semt Pazarları Genel Kurallar**. Ankara.

TSE 2005, TS 9043: **Hayvan Pazar Yerleri Genel Kurallar**. Ankara.

Tunçel, H., 2003, "Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları: Elazığ örneği" Fırat Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 13, S: 1, s. 49-70. Elazığ.

Tunçel, H., 2006, "Türkiye'nin Kırsal Pazar Bölgeleri" Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi **IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı** s.63-72, Ankara.

Yediyıldız, B., 1985, **Ordu Kazası Sosyal Tarihi** (1455-1613), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 598. Ankara.

Yıldız, M., 2006, **Tokat İlinde Haftalık Pazarlar**. (H. Tunçel denetiminde yapılan lisans tezi) Elazığ.

Yılmaz, C., 1997, "Bafra'da Çocuk İşçi Pazarı" **Akademik Açı** 1997/2, s. 103-127, Samsun.

Yılmaz, C., 2006, "Samsun'da Semt Pazarları" **Geçmişten Geleceğe Samsun** 1. Kitap s. 521-539, Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayını, Samsun.